

Het debat in de Tweede Kamer over ‘de maatregelen in het kader van de economische crisis’, 26 maart 2009

Carla van Baalen

Op donderdag 26 maart 2009 sprak de Tweede Kamer over de een dag ervoor gepresenteerde plannen van het kabinet inzake de aanpak van de economische crisis. Over de totstandkoming van dit ‘crisisakkoord’ was veel te doen geweest.¹ Alom was het gevoelen dat de onderhandelingen te lang hadden geduurd en in te grote beslotenheid en te kleine kring hadden plaatsgevonden. Ook was er kritiek op de samenstelling van de groep onderhandelaars die het akkoord had gesloten. De groep bestond uit de gezichtsbepalende figuren van de coalitie (CDA-PVDA-CU), zowel uit het kabinet als uit de Kamer: de vicepremiers Bos (PVDA) en Rouvoet (CU), minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Donner (CDA), de fractievoorzitters van respectievelijk het CDA (Van Geel), de PVDA (Hamer) en de CU (Slob) en premier Balkenende. Laatstgenoemde gaf veelal leiding aan de gesprekken, reden waarom er nog een CDA-minister (Donner) was aangeschoven.

De kritiek betrof de volgende punten. Ten eerste dat de oppositie geheel buitenspel had gestaan tijdens de onderhandelingen. Ten tweede dat de meeste ministers evenmin hadden mogen meepraten (waarom was het voltallige kabinet niet met een eigen voorstel gekomen?). En ten derde dat de sociale partners – werkgevers en werknemers – achter de schermen hun zegje wél hadden mogen doen, sterker nog, dat er met hen een ‘sociaal akkoord’ was gesloten.

Het debat op 26 maart was doorspekt met deze kritiek. Alle oppositiepartijen droegen er hun steentje aan bij. Voor de PVV-fractie vormde het zelfs de reden het debat voortijdig te verlaten. De fractievoorzitters van de drie coalitiepartijen verdedigden de gang van zaken echter met verve. Volgens hen hadden zij gedaan wat zij in deze moeilijke tijden moesten doen: het (twee jaar oude) coalitieakkoord openbreken en nieuw beleid voorstellen, speciaal gericht op het indammen van de recessie. De oppositie had echter niet alleen kritiek op de procedure, zij sprak ook weinig waarderende woorden uit over de inhoud van het akkoord.

Hieronder volgt een impressie van de eerste termijn van het debat; alle fractievoorzitters komen aan het woord. Maar eerst volgen fragmenten uit de verklaring van minister-president Balkenende die hij op woensdag 25 maart 2009 aflegde:

‘De afgelopen weken is indringend gesproken over een maatregelenpakket dat Nederland moet helpen om de crisis het hoofd te bieden. Die gesprekken zijn vanochtend afgerond. Ik maak graag gebruik van de gelegenheid die de Kamer mij biedt om namens het kabinet een toelichting te geven op de uitkomst. Dank daarvoor.

De mondiale economische crisis stelt de Nederlandse samenleving voor een grote opgave. Banen en inkomenszekerheid staan op het spel, bedrijven hebben het moeilijk, en de staatsschuld loopt in snel tempo op. Voor het kabinet heeft in deze omstandigheden herstel van werk, bedrijvigheid en soliditeit absolute prioriteit, ook in de context van behoud van

sociale samenhang. In de wetenschap dat Nederland alléén de mondiale recessie niet kan opheffen, hebben wij de afgelopen weken gesproken over een maatregelenpakket dat een aantal samenhangende doelen dient: gerichte stimulering van de werkgelegenheid op korte termijn, versterking van de structuur en verduurzaming van de Nederlandse economie, en gezonde overheidsfinanciën op middellange en lange termijn om de houdbaarheid van onze publieke voorzieningen mogelijk te maken.

Het kabinet is zich er ten diepste van bewust dat achter alle cijfers concrete zorgen van heel veel Nederlanders schuilgaan. Heb ik straks nog een baan? Kan ik mijn huis nog betalen? Hebben mijn kinderen toekomst? Hoe zit het met mijn pensioen? Die zorgen zijn terecht. [...]

Welke afspraken zijn gemaakt? Om te beginnen kiest het kabinet ervoor om de komende twee jaar de geplande uitgaven op peil te houden en het trendmatig begrotingsbeleid en de automatische stabilisatoren hun werk te laten doen. Hiermee wordt de consumptie en de economie in 2009 en 2010 met 50 mld. gestimuleerd.

Aanvullend is er een gericht stimuleringspakket voor 2009 en 2010 met een beperkte doorwerking in 2011. Daarvoor is in totaal 6 mld. beschikbaar, plus naar verwachting 1,5 mld. van provincies en gemeenten.

Dit pakket bevat drie speerpunten: ten eerste een stimuleringspakket met gerichte maatregelen voor de korte termijn, ten tweede duidelijke afspraken over het herstel van de overheidsfinanciën en ten derde noodzakelijke hervormingen die nodig zijn om onze publieke voorzieningen op peil te houden en de economische structuur te versterken en te verduurzamen.

Met het stimuleringspakket voor de korte termijn wil het kabinet mensen aan het werk houden en bedrijven de ruimte bieden. Met het pakket willen wij vier dingen bereiken. [...]

Hiermee kom ik op het tweede speerpunt van het kabinet: het herstel van de overheidsfinanciën. [...] De afspraken hierover zijn hard en het kabinet legt deze vast in een wet.

Het derde speerpunt betreft de noodzakelijke hervormingen. Het streven naar houdbare overheidsfinanciën is erop gericht om collectieve voorzieningen op de lange termijn intact te kunnen houden. [...] Ook hierbij geldt: wij moeten allemaal bijdragen. Daarom brengen wij in de context van de afspraken met sociale partners de AOW-leeftijd naar 67 jaar, daarom gaan wij de zorgkosten nog beter beheersen en daarom gaan mensen die in een huis wonen met een woz-waarde van 1 mln. of meer, een hoger eigenwoningforfait betalen.

Deze hervormingen zijn noodzakelijk en solidair, maar wij beseffen dat ze voor mensen indringend en ingrijpend zijn. Daarom voert het kabinet ze vanaf 2011 zorgvuldig en geleidelijk in.”

Donderdag 26 maart 2009

Aan de orde is het debat over de maatregelen in het kader van de economische crisis³

De **voorzitter**: Ik heet de bewindslieden van harte welkom: de minister-president, de twee vicepremiers en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Mevrouw **Kant** (SP): Voorzitter. Eindelijk, als een van de laatste in Europa, heeft ook het kabinet-Balkenende een crisisplan. [...]

Het is niet solidair om te bezuinigen op de zorg en op de zorgtoeslag. 2,5 mld. bezuinigen op de zorg, dat kan toch niet waar zijn? Waarop gaat er dan bezuinigd worden? [...] Er is hier maar een solidaire oplossing: maak de ziektekostenpremies afhankelijk van het inkomen.

Het is niet solidair om wel de AOW-leeftijd te verhogen naar 67 jaar en niets te doen aan de ongelimiteerde hypotheekrenteaftrek. [...]

Terecht wordt er de komende jaren netto niet bezuinigd, maar ik zie dat het kabinet voor dit en volgend jaar toch forse bezuinigingen heeft gepland. Hoe zit dat? Waarop wordt er dan bezuinigd, want dat staat er niet bij? Als er weer economische groei is, in 2011, komen er echte bezuinigingen. [...] Het voorstel van het kabinet dat er een wet moet komen om vast te leggen dat er bezuinigd moet worden, is absurd. Gekker moet het niet worden. Dit is echt regeren over het graf heen en dit is volstrekt onacceptabel. [...]

De crisis is veroorzaakt door oude politiek, maar hij kan niet met oude politiek worden opgelost. Na de financiële en de economische crisis moet een sociale crisis worden voorkomen. Juist de crisis vraagt om solidariteit, maar ook een menselijke en sociale samenleving in de toekomst vraagt om solidariteit. Wij laten in ons alternatieve plan 'Een nieuwe koers voor Nederland' zien dat dat ook kan. [...] In tegenstelling tot ons plan is het uitgedokterde compromis van dit kabinet een typisch gevalletje van oude politiek: harde bezuinigingen vanaf 2011, korten op de zorg en de zorgtoeslag, langer doorwerken, loonmatiging, bevrozing van de uitkeringen. Beste meneer Balkenende, de jaren tachtig zijn voorbij. [...]

De voorzitter: Dan ga ik nu het woord geven aan de heer Van Geel van het CDA.
(geroffel op bankjes)

De heer Van Geel (CDA): Ik ben bang, mevrouw de voorzitter, dat dit een van de weinige keren is dat ik vandaag applaus krijg, maar wij gaan ervoor.

Mevrouw de voorzitter. Wij zijn hier bij elkaar om te debatteren over een crisispakket dat het kabinet gisteren presenteerde, een pakket dat antwoord geeft op de enorme uitdaging van de wereldwijde economische crisis. Ik zal het pakket tijdens mijn inbreng doorlopen, maar eerst moet mij iets anders van het hart.

Ik had onlangs weer een schoolklas op bezoek. De kinderen uit die klas vroegen me wat nu eigenlijk de kern is van deze economische en financiële crisis. Dat is, als kinderen die stellen, best wel een lastige vraag. Al pratend kwamen wij tot de conclusie dat het vooral gaat om enorme hoeveelheden geld die zijn verdwenen. Honderden miljarden van de banken, weg. 60 mld. aan aandelen van de consumenten, weg. 90 mld. van de pensioenfondsen, weg. Het mooie begrotingsoverschot van een half jaar geleden, weg. Dat is allemaal kapitaal dat is verdampt, wat bijna niet te bevatten is. En toch, er is ook kapitaal dat niet verdwenen is. Het menselijk kapitaal. Het is net als bij voetbal: het echte kapitaal staat uiteindelijk in het veld en in dat veld staat ontzettend veel potentie. In het veld staan 16 miljoen mensen met talenten, die hard willen werken, die hoogopgeleid zijn, in een land met een geweldige strategische ligging en mooie infrastructuur en met een maatschappelijk middenveld dat bereid is om zijn steentje bij te dragen. Die gedachte heeft mij de afgelopen weken houvast en zekerheid geboden voor het zoeken naar oplossingen.

De heer **Wilders** (PVV): Ik wil collega Van Geel vragen waarom hij eigenlijk aan dit debat meedoet. Waarom is hij niet, zoals vorige zomer, met zijn fractie een dagje naar de Efteling gegaan? Waarom doet hij eigenlijk mee vandaag?

De heer **Van Geel** (CDA): Wanneer coalitiepartijen afspraken maken in vervolg op een coalitieakkoord dat ruim twee jaar geleden gesloten is, vind ik het volstrekt logisch dat daar publiek verantwoording voor wordt afgelegd. Daarom ga ik graag met u in debat. [...]

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): In vervolg op de heer Wilders wil ik de geloofwaardigheid even testen. Is er bij de CDA-fractie en bij de andere coalitiefracties ruimte om bijvoorbeeld een beter voorstel van een van de oppositiepartijen te steunen? Of is die politieke ruimte er niet?

Van Geel (CDA): In algemene zin denk ik dat de ruimte buitengewoon beperkt is. [...]

De heer **Van der Vlies** (SGP): Collega Van Geel deed een merkwaardige mededeling. Hij zei dat er weinig ruimte was voor debat en voor voorstellen uit de Kamer. Dat is heel merkwaardig, want het raakt de kern van het debat en van de bedoelingen van een debat, een gedachteswisseling. We gaan ons toch niet laten degenereren tot het afgeven van opgetuigde stemverklaringen? [...]

De heer **Van Geel** (CDA): De rol die ik hier nu vervul is om als lid van de coalitie aan de Kamer verantwoording af te leggen voor de keuzes die zijn gemaakt. Dat gebeurt in dit debat. Dat is op dit moment de discussie die wij voeren.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik verwacht geen verantwoording van de heer Van Geel. Ik verwacht verantwoording van het kabinet. Ik verwacht dat de heer Van Geel zijn taak als Kamerlid serieus neemt. [...]

De heer **Rutte** (VVD): Dit deel van het debat kan maar tot een conclusie leiden: de coalitie heeft willens en wetens de democratische werking van de Tweede Kamer buitenspel willen zetten. [...]

Maar er is nog een ander punt, namelijk de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd naar 67 jaar. Mevrouw Jongerius heeft ons vanmorgen in dat overleg verteld dat het haar vrijstaat om met alle mogelijke voorstellen te komen, zelfs als die het verhogen van de belastingen zouden behelzen. Zij heeft gezegd dat er vanuit de regering geen randvoorwaarden zijn gesteld aan het type voorstellen dat zij mag doen. Dat pakket met het onderliggende sociaal akkoord is dus op drijfzand gebaseerd. Dat zou toch alle aanleiding moeten geven om ten minste hier vandaag te proberen om dat akkoord te verbeteren?

De heer **Van Geel** (CDA): Ik heb mij in die discussie gebonden aan een afspraak die nu in de aanvulling op het regeerakkoord staat. Daarin staat klip-en-klaar dat wij helaas en zonder vreugde niet anders dan tot deze conclusie konden komen: de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd naar 67 is onontkoombaar. Helaas. Dat staat erin. De motieven en de

onderbouwing waarom dat moet, staan er ook in. Het heeft te maken met participatiebeleid, de pensioenen en de houdbaarheid. Die argumentatie is dus genoemd. Vervolgens heeft het kabinet in zijn verantwoordelijkheid overleg gepleegd met de sociale partners. Vanuit de samenleving wordt de vraag neergelegd of er alternatieven bedacht mogen worden. Ik vind het volkomen terecht dat het kabinet dit doet, vanwege het grote belang van draagvlak voor maatregelen in deze moeilijke crisistijd. Prima, daarmee heb ik geen enkel probleem. Zoals ik al kenbaar heb gemaakt, vind ik wel dat de voorwaarden uit het coalitieakkoord de toetssteen zijn bij de beoordeling van de alternatieven. Technisch geformuleerd moeten ze hetzelfde doelbereik hebben. Zo simpel en eenvoudig is het. [...]

Mevrouw **Kant** (SP): De heer Van Geel zegt steeds dat wij eerst draagvlak moeten zoeken voor het verhogen van de AOW-leeftijd. Maar dat draagvlak zit hier natuurlijk ook in de Tweede Kamer. De heer Van Geel verwijst steeds naar de werkgevers en de werknemers, maar die vormen een deel van de mensen die vertegenwoordigd worden. [...] Wat mij nu zo opvalt, is dat alle coalitiefracties de AOW-leeftijd willen verhogen maar dat ze het eigenlijk niet op hun rekening willen hebben en dat ze er eigenlijk een beetje voor weglopen. [...]

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik wil graag een vraag over de orde stellen aan de PVV-fractie, maar ook aan de andere coalitiefracties. Ik zie de PVV-fractie namelijk haar lot volledig afhankelijk maken van de CDA-fractie, die inderdaad niet geïnteresseerd is in andere meningen. Maar daar heeft die fractie een lange geschiedenis in. De vraag is of dit ook geldt voor de fracties van de PVDA en de ChristenUnie. Zijn zij ook niet bereid om ook maar enig voorstel dat de oppositie vandaag doet serieus te nemen?

Mevrouw **Hamer** (PVDA): Ik zit als volgt in het debat. Wij hebben met elkaar een akkoord gesloten. Wij komen hier vandaag twee dingen doen. Wij komen dat akkoord verdedigen en wij komen naar de oppositie luisteren. Wij zullen altijd kijken of wij iets met goede voorstellen kunnen doen. [...] Ik heb de heer Van Geel, eerlijk gezegd, ook anders verstaan. Hij heeft gezegd dat hij hier de hoofdlijnen komt verdedigen. In het akkoord staat nota bene de motie-Halsema/Hamer genoemd. Die motie was dus mede van de oppositie en is gewoon in het akkoord opgenomen. Goede voorstellen worden altijd besproken.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik heb al eerder aangegeven dat het van belang is om naar elkaar te luisteren. Natuurlijk, wij hebben met elkaar wijzigingen van het coalitieakkoord doorgevoerd. Dat was een verantwoordelijkheid van de coalitiepartijen. Het zou ook raar zijn geweest als de oppositie daarbij had gezeten, want de oppositiepartijen zijn geen 'eigenaars' van het akkoord. Een aantal partijen heeft het akkoord ook niet onderschreven of zelfs verworpen. Als er goede voorstellen zijn die door de coalitiepartijen gedragen kunnen worden, moet die ruimte er zijn, maar dan wel in gezamenlijkheid. Wij hebben ons immers aan elkaar verbonden in een coalitie. Dat spreekt echter voor zich, want zo werkt dat. [...]

De heer **Wilders** (PVV): Wij doen niet mee aan dit schijn debat. De voorzitter van de grootste coalitiefractie – dat is de heer Van Geel – zegt dat er geen ruimte is voor welke verbetering dan ook. Na die uitspraak van de heer Van Geel voorspel ik u, mevrouw Halsema, dat aan

het einde van deze dag geen enkele, maar dan ook geen enkele motie van u of van wie dan ook zal worden aangenomen. Hij neemt ons niet serieus.

De heer **Van Geel** (CDA): Dat is niet het geval.

De heer **Wilders** (PVV): Mijnheer Van Geel, ik ben aan het woord. Het punt is dat er eindelijk eens iemand moet opstaan en moet zeggen: dit pikken we niet. We pikken het niet dat u, als CDA-fractievoorzitter, de Kamer buitenspel zet. Ik zou zeggen: heel veel plezier; wij gaan er vandaag vandoor. Tot ziens.

(De aanwezige leden van de PVV-fractie verlaten de vergaderzaal.)

Mevrouw **Hamer** (PVDA): Ik zou graag willen dat de heer Wilders dit echt waarmaakt. Het zou netjes zijn als hij naar mij luistert; ik heb ook naar hem geluisterd. Laat ik het toch maar even afmaken. In het vorige debat, dat de opmaat was voor dit akkoord, heeft mevrouw Halsema mij gevraagd om een motie te steunen. Daar ligt de bewijslast. Over die motie is in het akkoord gewoon net zo hard gesproken als over de motie-Van Geel, de motie-Slob en de motie-Hamer c.s. Het is dus volstrekte onzin dat de oppositie niet mee kan doen.

*De fractievoorzitters van de coalitiepartijen in de wandelgangen tijdens een onderbreking van het debat over de crisismaatregelen, 26 maart 2009. V.l.n.r. Pieter van Geel (CDA), Mariëtte Hamer (PVDA) en Arie Slob (ChristenUnie)
[Foto: Roel Rozenburg]*

De heer **Van Geel** (CDA): Mag ik nog antwoorden op de vragen? Ik wil ook een eerlijk antwoord geven. Als de vraag is hoe hard dit akkoord is, geef ik eerlijk aan dat de ruimte om daarvan af te wijken, buitengewoon beperkt is. Dat wil niet zeggen dat ik niet luister; mevrouw Hamer heeft dat terecht zo geformuleerd. [...]

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Er is bij de coalitiepartijen een verschillende interpretatie van de status van het akkoord. De belofte van de PVDA maakt schuld en moet vandaag ook ingelost worden als er betere voorstellen zijn. Tot slot: een democraat verlaat nooit een democratisch debat. Als je bezwaren hebt tegen de gang van zaken hier en het gebrek aan samenwerking van andere partijen, maak je die bezwaren hier kenbaar en niet door weg te gaan.

(geroffel op bankjes)

De heer **Pechtold** (D66): Mijnheer Van Geel, u mag uzelf dan wel als 'eerlijk' neerzetten – ik vind dat overigens nooit de krachtigste bespreking van jezelf – maar u bent wel pijnlijk eerlijk. [...]

Mevrouw **Thieme** (PVDD): Het is helemaal niet terecht dat de heer Van Geel alleen maar met sociale partners heeft gesproken. Ik verwijs hem naar de opiniepeilingen waaruit blijkt dat 72% van de Nederlanders de klimaatcrisis net zo belangrijk, zo niet belangrijker vindt dan de kleingeldcrisis waar hij nauwelijks maatregelen tegen neemt, maar zich wel op focust. Als er dan inderdaad ruimte is voor enkele verstandige beslissingen van de Kamer, is de heer Van Geel dan bereid om te bezien of dit akkoord kan worden opengebroken voor maatregelen in de pijler klimaatbeheersing en duurzaamheid? Daar heeft hij steken laten vallen, want daar is geen maatschappelijk draagvlak voor en ook niet in de Kamer, zeker niet bij de oppositiepartijen. [...]

De heer **Pechtold** (D66): Uw [van Van Geel, CvB] isolement van de afgelopen weken achter de hekken van het Catshuis heeft kennelijk een behoorlijke blikvernaauwing met zich meegebracht. U hebt de parlementaire democratie volstrekt uitgehold.

De heer **Van Geel** (CDA): Wat een woorden!

De heer **Pechtold** (D66): Wat een woorden? Ik kan het onderbouwen, mijnheer Van Geel. U hebt mensen bang gemaakt met die 100 mln. die wij per dag kwijt zouden zijn. Weet u het nog van die € 1000 per seconde? Dat bracht u naar buiten: bangmakerij. Nu komt u met een dichtgetimmerd akkoord dat op de korte termijn boterzacht is en dat op de langere termijn volgende kabinetten vastlegt. Is die bezuinigingswet bedoeld omdat u uw eigen coalitie niet vertrouwt of wilt u toekomstige generaties vastleggen? [...]

De heer **Rutte** (VVD): [...] Vandaag zitten wij in een diepe recessie. Het moet dus gaan over onze toekomst, over echte, eerlijke oplossingen voor onze economie, de zorg en het onderwijs, over het Nederland waarin onze kinderen straks leven. Wat zijn hun zekerheden? Wat

is hun perspectief? Krijgen zij het beter dan de huidige generatie? De conclusie na gisteren moet zijn dat de sneeuwschuiver door dit kabinet weer uit de schuur is gehaald. Het kabinet schuift de rekening van deze crisis door naar de volgende generatie. [...]

De heer Bos zei gisteren nog bij Pauw & Witteman waarom het kabinet eigenlijk niet tot echt drastische hervormingen is gekomen. En dat was omdat men het over zoveel zaken niet eens kon worden. [...] Het ging dus om de rust in het Catshuis en het ging er niet om Nederland uit deze recessie te helpen. [...]

Een van de zaken waar wij vandaag over moeten spreken, is de oplopende werkloosheid. Ik had vanmorgen samen met mevrouw Hamer een kort gesprekje met de heer Mingelen van NOVA. Wij spraken toen over de jeugdwerkloosheid. Het pakket ligt vast, dat hebben wij nu wel gehoord, maar misschien kunnen wij wel een afspraak maken over de jeugdwerkloosheid. Wat gebeurt er nu met jongeren die een tijdelijk contract hebben? [...]

Tegelijkertijd moeten wij vandaag een perspectief bieden op ‘Nederland opnieuw’, op een welvarend en toonaangevend Nederland. Daarvoor moeten wij teruggrijpen op een aantal waarden in de Nederlandse samenleving die ons ook in het verleden hebben geholpen: lef, standvastigheid en optimisme. [...]

Het kabinet heeft weken zitten ploeteren. Dan komt mevrouw Jongerius binnen rijden. Zij zwaait een beetje met haar handtas en de vraag is vervolgens: wie heeft hier in Nederland nu eigenlijk de macht? Is dat de minister-president of mevrouw Jongerius? De minister-president lijkt de afgelopen dagen wel een beetje de politiek assistent van deze mevrouw Jongerius, want de enige structurele hervorming, de geleidelijke verhoging van de AOW naar 67 jaar, is van tafel. De boodschap was eigenlijk: de crisis is tot nader orde opgeschort in afwachting van het advies van de SER. [...]

Regeren, mijnheer Van Geel, is niet vooruitschuiven, maar vooruitzien. Breng de overheidsfinanciën op orde, investeer in een moderne economie, niet voor uw eigen populariteit, maar wel voor Nederland. [...]

Mevrouw **Hamer** (PVDA): [...] Ik neem de heer Wilders kwalijk dat hij alleen luistert naar één opmerking van de heer Van Geel, die hij dan ook nog uit de context trekt, en dat hij niet ervan uitgaat dat wij hier gewoon zitten te doen wat wij horen te doen, namelijk ons voorstel verdedigen en ervoor knokken, maar ook: luisteren naar wat de oppositie te melden heeft en als het nodig is onze voorstellen aanpassen. Dat is parlementaire democratie. [...]

Voorzitter. De overheid kan de economische crisis niet ongedaan maken. Daarvoor liggen de wortels te diep in de internationale samenleving. Laten wij dus ook niet denken dat wij met een crisisplan van welke partij dan ook de economische crisis hier vandaag kunnen oplossen. Wij kunnen echter wel wat anders doen. Wij kunnen ervoor zorgen dat de gevolgen van de crisis verzacht worden, dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen en dat wij investeren in mensen en in hun toekomst. [...]

Dit kabinet is het kabinet van eerlijk delen. Juist in deze moeilijke tijden moeten de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. En dat betekent dus dat wij niet gaan bezuinigen op de thuiszorg en de AWBZ. Dat betekent dat wij niet gaan bezuinigen op uitkeringen. Dat betekent dat wij niet met de collectebus bij degenen met de laagste lonen aankloppen. Het betekent ook dat wij niet gaan bezuinigen, mijnheer Rutte, op de ontwikkelingshulp. Dit kabinet is niet van dat soort omgekeerde solidariteit. [...]

Na ons niet de zondvloed. Wij zorgen daarom dat ons huishoudboekje solide is, zodat de sociale zekerheid, het onderwijs en de zorg ook voor onze kinderen betaalbaar blijven. Daarom maken wij een speciale wet die regelt dat bij herstel van de economie de overheidsfinanciën weer op orde kunnen komen. Om met mijn politiek leider te spreken: er is niets links of progressiefs aan uitvoeren van dure plannen, laten oplopen van tekorten en schuld en vervolgens op geen enkele wijze thuis zijn wanneer de rekening moet worden betaald. [...]

Volgens mij kan mevrouw Jongerius alle voorstellen doen die zij wil doen, mits zij een akkoord heeft in de SER. Het gaat immers om een SER-advies. Daarin zit zij niet in haar eentje. [...]

De laatste weken heb ik heel veel brieven gehad van mensen van 64 jaar die denken dat zij volgend jaar zullen horen dat ze tot hun 67ste moeten doorwerken. Laat ik uw vraag in ieder geval gebruiken om dat misverstand voor eens en voor altijd uit de wereld te helpen. Dan hebben de burgers in ieder geval dat aan dit debat. [...]

Het zal u misschien verbazen, maar ik denk dat dit proces heel goed is geweest. Het is namelijk een recht van de Kamer om kabinetten in elkaar te zetten. Dat is wat er na verkiezingen gebeurt. Het coalitieakkoord dat er lag, en ik bedoel dat absoluut niet denigrerend naar het kabinet, was eigenlijk nog meer van de fracties dan van het kabinet, want het kabinet voert het uit. Toen het kabinet dus voornemens was om het coalitieakkoord ingrijpend te veranderen, hebben de drie fractievoorzitters gevonden, nee, sterker nog, zich verplicht gevoeld om daarbij te zijn en met elkaar te onderhandelen en te knokken om er met elkaar uit te komen. Wij zijn daar nu mee klaar. Ik leg daar vandaag verantwoording over af. U hebt gemerkt dat ik het een goed akkoord vind, maar ook dat ik opensta voor verbeteringen en voor een fikse discussie daarover. Zo hoort het. [...]

De heer **Slob** (ChristenUnie): [...] Verantwoordelijkheid nemen in een tijd van ernstige economische crisis is de inzet van de ChristenUnie nu en was haar inzet in de afgelopen weken. Het nemen van verantwoordelijkheid was nodig. De crisis dringt namelijk steeds meer door in het leven van mensen. Het gevolg is: toenemende onzekerheid, mensen die hun baan kwijt zijn of die dreigen kwijt te raken, jongeren die niet aan de slag komen, zorgen over inkomens, zorgen over pensioenen, stilliggende bouwprojecten en vrachtauto's die langs de kant komen te staan. Ook op andere niveaus laat de crisis sporen na. Ton Koopman ziet dat de uitvoering van de Matthäus Passion geschrapt wordt en ook in de sport worden sponsorcontracten beëindigd.

Achter de financieel-economische crisis gaan andere, diepere crises schuil, crises waarvan wij in ieder geval weten dat zij in 2011 nog niet voorbij zijn. Ik noem: de ecologische crisis, het schaarser worden van grondstoffen, de uitputting van energiebronnen en de wereldwijde voedsel- en watercrisis. Juist deze omstandigheden maken dat wij niet alleen spreken over een financiële of economische crisis, en dat drukt ons met de neus op de feiten, feiten die de meesten van ons kennen en wisten. [...]

Werken aan deze agenda voor de toekomst vereist samenwerking met de mensen in het land. Zonder hen gaat het niet, zonder hen willen wij het ook niet. Om die reden ben ik oprecht blij met het sociaal akkoord dat met werkgevers en werknemers is afgesloten op het gebied van loonmatiging, bestrijding van de werkloosheid en borging van de overheidsfinanciën in de toekomst. [...]

De Bijbel leert ons al dat geldzucht de wortel van alle kwaad is. Dus hangen de grootste verleidingen van deze tijd niet alleen samen met bijvoorbeeld drugs of alcohol, maar ook met de verleiding van geld. Wij hebben het dan over de bonussen en de beloningen die elke relatie met de geleverde prestatie missen. Ik mag hopen dat iedereen nu ziet dat wat niet verdedigbaar leek ook niet verdedigbaar was. [...]

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Voorzitter. Wereldwijd is de economische ravage groot. De crisis op de financiële markten heeft hard toegeslagen in de economie van alledag. Dat geldt niet alleen voor Nederland. Het aantal mensen dat elke dag honger lijdt, is wereldwijd toegenomen naar ruim 1 mld. Jaren van inspanning om armoede terug te dringen, lijken voor niets te zijn geweest. Ik vraag het kabinet eerst wat het ziet als zijn bijdrage om deze grote en heel urgente nood te lenigen, want ik moet zeggen dat ik elke verwijzing daarnaar in het crisispakket heb gemist.

De kredietcrisis staat niet op zichzelf. De illusie van perfect functionerende vrije internationale financiële markten is hardhandig doorgeprikt. Ons internationale financiële stelsel blijkt niet alleen een wankel, chaotisch en riskant casino te zijn; we zijn er ook bepaald niet tegen beschermd. Dure bankiers hebben gegokt met onze welvaart en we hebben allemaal verloren. [...]

De financiële vraatzucht markeert het einde van een oude economie, die rust op een ontembaar verlangen naar eindeloze materiële groei. Die groei is niet duurzaam. Wij stevenen af op een mondiale klimaatcrisis die zich waarschijnlijk eerder en sneller aftekent dan tot op heden officieel wordt erkend. De vooruitzichten voor een mondiaal klimaatakkoord zijn met de huidige economische crisis bepaald niet beter geworden. We kampen ook met een wereldwijde voedselcrisis en we stevenen af op een energiecrisis in eigen huis. [...]

Het kabinet heeft te lang gewacht met zijn crisisplan. De economie is sinds het najaar getroffen door een razendsnelle vraaguitval die volgde op de kredietcrisis. Alom is wantrouwen gezaaid onder bedrijven en burgers. Dan behoort de overheid snel en adequaat te handelen. Dat is onvoldoende gebeurd. Dat reken ik met name de minister-president aan. Waarom duurde het zo lang? [...]

Het crisispakket maakt geen trefzekere, maar een halfbakken indruk. [...] Wat de structurele hervormingen betreft, regent het taboes: geen afschaffing van de aanrechtsubsidie, geen aanpak van het eigen huis, geen modernisering van de arbeidsmarkt, geen beperking van het pensioensparen en een onhandige, mistige afspraak rond de verhoging van de AOW-leeftijd. Per saldo scoort het kabinet op de hervormingen zwaar onvoldoende. Het kabinet-Grijs 1 maakt zijn naam meer dan waar. [...]

Hoe dan ook, de sociale partners zitten aan tafel en milieuorganisaties met meer dan 4 miljoen leden niet, terwijl de democratische legitimatie van de vakbeweging en de werkgevers niet bepaald groter is dan van de milieuorganisaties. Ik zou graag van het kabinet willen horen hoe het daar in de toekomst mee om denkt te gaan. [...]

Dan nog een opmerking over de AOW. [...] Wij begrijpen niet dat de een 50 jaar lang moet werken, voordat hij recht krijgt op AOW en een ander slechts 40 jaar. Daarom pleiten wij voor een algemeen recht op AOW vanaf 40 jaar werken, met een leeftijdsondergrens van 63. [...]

De crisis vraagt op dit moment bovenal om politiek leiderschap dat vertrouwen weet te wekken. Met alle respect, minister-president, maar ik kan niet zeggen dat u er de afgelopen

tijd in bent geslaagd om bij ons het vertrouwen te wekken dat wij goed, of zelfs beter uit deze crisis zullen komen. Ik vraag u dan ook, hoe u het vertrouwen van de bevolking gaat wekken. [...]

De heer **Pechtold** (D66): Voorzitter. Drie weken geleden begon de coalitie aan een klus waar ze in Beetsterzwaag aan had moeten beginnen, of vorig jaar al, toen de crisis zichtbaar werd. 'De grootste uitdaging in 80 jaar', pochte Bos. 'Wij gaan over partijpolitieke grenzen heen en geen enkel taboe mag worden geschuwd', zei de minister-president. 'Zelfs het politiek onwaarschijnlijke niet', voegde hij eraan toe. Heel even dacht ik: de verbeelding komt aan de macht. Dat dacht ik maar heel even, want de grote woorden verzandden in nietszeggendheid. Het resultaat is er dan ook naar. Het politiek onwaarschijnlijke ligt inderdaad vandaag op tafel. Wat nodig is, was blijkbaar onmogelijk. De financiële crisis, maar ook energieschaarste, het klimaat en de vergrijzing stellen ons voor dilemma's die fundamentele vragen oproepen. Gemakkelijke antwoorden zijn er niet. Een visie en een richting zijn wel mogelijk. Wij kunnen de angst van mensen niet wegnemen over hun baan, hun huis, hun pensioen of hun diploma. Wij kunnen echter wel houvast geven en een beter perspectief bieden. Aan ons verkiezingsprogramma en onze tegenbegrotingen hoef ik niets te veranderen om onze visie te schetsen. Het Centraal Planbureau kwam na berekening keer op keer tot de conclusie dat met onze hervormingsagenda meer banen worden geschapen en voor meer groei wordt gezorgd. [...]

Ook voor de arbeidsmarkt geldt: een gemiste kans. De arbeidsmarkt die mijn fractie voor ogen staat, had er gisteren al kunnen en moeten zijn. Daarbij hoort een gemoderniseerd ontslagrecht dat outsiders gelijke kansen geeft. Daarbij hoort ook een hogere en kortere ww-uitkering die mensen van baan naar baan helpt. Daarbij hoort een serieuze aanpak van 'een leven lang leren'. Daarbij hoort een hogere AOW-leeftijd, die mensen aan het werk houdt omdat zij straks weer hard nodig zijn. Daarbij hoort geen aanrechtsubsidie die vrouwen van de arbeidsmarkt weert. Zo'n subsidie is niet van de eenentwintigste, maar van de negentiende eeuw. [...]

Tegen heug en meug presenteert de minister-president het akkoord als een soort financiële stoplap, zonder visie en zonder overtuiging. Het verbaast mij dan ook niet echt dat na een korte nacht de enige hervorming op de agenda op losse schroeven is gezet, onder druk van de FNV die met een alternatief mag komen, onder voorwaarden waarover betrokkenen elkaar nu al urenlang schaamteloos tegenspreken. De coalitie heeft het politiek primaat opnieuw uit handen gegeven; een zwakgebod zonder weerga. Sociale partners kunnen hun gang gaan. [...]

Mevrouw **Thieme** (PVDD): Voorzitter. Kun je polderen over een crisis? Dat is de vraag die vandaag voorligt. De wereld wordt geteisterd door een kredietcrisis, een klimaatcrisis, een voedselcrisis, een grondstoffencrisis, een zoetwatercrisis, een biodiversiteitscrisis en last but not least de ene dierziektecrisis na de andere. De kleinste van die crisissen is de kredietcrisis. Deze kost de wereld eenmalig 0,7 biljoen, terwijl de kap van het tropisch regenwoud gaat leiden tot een jaarlijkse kostenpost tussen de 1,5 biljoen en 4 biljoen. Dáár is crisisberaad voor nodig, dát moet prioriteit nummer één zijn. Die *sense of urgency* en prioritering mis ik bij dit kabinet. [...]

Wij lopen nu al sterk achter met het realiseren van de ecologische hoofdstructuur. Met het huidige tempo wordt de eindstreep van 2018 bij lange na niet gehaald. Het is daarom bizar om in het voorstel van het kabinet nu te lezen dat de verwerving en inrichting van natuur verder wordt vertraagd. Juist in de huidige economische situatie moet worden doorgegaan met natuurontwikkeling, want ook dat levert veel werkgelegenheid op. Zo valt verduurzaming van de economie samen met het verduurzamen van onze samenleving. Minister Cramer durft te spreken van het groenste plan uit de geschiedenis. Voorzitter. De Partij voor de Dieren vindt dat een gotspe. Het is een polderakkoord met een groen cadeaupapiertje eromheen, maar het is allerminst het duurzame keerpunt wat wij nodig hebben. Het kabinet wacht kennelijk liever tot de wal het schip keert in plaats van te kiezen voor een andere koers. De kredietcrisis is slechts het topje van de ijsberg. De crises die volgen zijn oneindig veel ernstiger. Nederland kiest op zo'n moment voor de Calimerostrategie. Wat moeten wij als klein landje nu bij zulke grote wereldproblemen? [...]

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter. De SGP-fractie complimenteert het kabinet van harte met het feit dat het er in ieder geval in is geslaagd de indruk te wekken dat het niet over één nacht ijs is gegaan. De realiteit is minder prozaïsch. Het heeft allemaal lang geduurd. Een belangrijke oorzaak daarvan ligt in partijpolitiek gekibbel. Terecht vraagt de regering in het aanvullende beleidsakkoord aandacht voor de morele aspecten van deze crisis. Inderdaad: niet bij brood alleen zal de mens leven. [...] De klap van deze crisis, die een flinke deuk in onze welvaart slaat, roept ons en onze consumptiemaatschappij tot de orde, schudt ons wakker! Verootmoediging over dit alles past en levert moreel herstel op, waarmee wij pas echt sterker uit de crisis komen dan dat wij erin gingen! Ook in dit debat over de economische crisis verwijs ik parlement, kabinet en samenleving graag naar de 'opperste Wijsheid': de God van de Bijbel. Ik ga kort in op het besluitvormingsproces. [...]

Eerst wordt met en tussen de coalitiefracties onderhandeld, vervolgens wordt met de bonden onderhandeld, voorts wordt de Kamer gisteren met een verklaring ingelicht, daarop wordt de pers uitgebreid te woord gestaan en pas daarna is de Kamer aan zet. Het moet niet zo zijn of lijken dat de regering bij iedereen in dit land draagvlak zoekt, behalve bij de oppositie in de Tweede Kamer. Dat zou in ieder geval anders kunnen en moeten. Iedereen weet dat de verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar de belangrijkste financiële onderbouwing vormt om de voorgestelde investeringen op termijn terug te kunnen verdienen. Waarom zegt de regering dan niet gewoon: dit is ons plan en daar zult u het mee moeten doen? Maar nee hoor, omdat een voorzitter van een vakbond dreigt met acties, krijgt de polder tot oktober de tijd om alternatieven aan te dragen die evenveel geld moeten opbrengen. [...] Wie regeert er nu eigenlijk? [...]

Voorzitter. Tot slot wil ik het hebben over het pakket waarmee men de crisis te lijf wil gaan. Wat mij opviel bij het bestuderen van de voorgestelde plannen was dat veel van de vermelde maatregelen al in het coalitieakkoord waren opgenomen dan wel al veelvuldig waren besproken tijdens eerdere debatten over de crisis. Natuurlijk, er zijn plussen en die wil ik ook benoemen. Ik denk dan aan de maatregelen rond het Deltafonds. Ik denk verder aan de extra stimulering voor het bereiken van een duurzame economie, waaronder de totstandkoming van een robuuste en toekomstgerichte SDE-regeling. Ik denk ook aan de maatregelen die de werkloosheid en vooral de jeugdwerkloosheid zoveel mogelijk moeten tegengaan. [...]

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter. Onbenullig, onbenullig en nog eens onbenullig: dat is mijn karakterisering van het plannetje van het kabinet. Onbenullig wat de procedure betreft, onbenullig wat de stimulering betreft en onbenullig wat de sanering betreft. Ik zal dit toelichten en daarbij zeggen wat Trots op Nederland daar tegenover zet. [...]

Trots op Nederland heeft al vaak voorgesteld om de overdrachtsbelasting af te schaffen en de hypotheekgarantie omhoog te brengen en om de enorme fondsen bij de woningcorporaties te benutten en ook zo snel mogelijk voor sociale woningbouw. En dan het MKB, het midden- en kleinbedrijf, onze stille helden. Dat MKB zit in de knel, want daar ontstaat werkloosheid. En het MKB wordt in de plannen van het kabinet nauwelijks genoemd. Wij hebben al eerder voorgesteld om de kredietverlening aan het MKB weer vlot te trekken. Ik vraag aan de minister-president: hoe gaat dat nu concreet gebeuren? Een tweede vraag: wat zijn nu die concrete afspraken, waar twee coalitiepartijen in ieder geval niets van wisten, met ABN AMRO en ING? [...]

Op dit moment zeggen wij: handen af van de AOW-leeftijd. De 65-plussers zijn de mensen die dit land hebben opgebouwd. Zij hebben gezorgd voor de welvaart die wij nu hebben en daar zijn we trots op; die laten we met rust.

Noten

- 1 Zie ook elders in dit jaarboek, p. 130 en p. 131.
- 2 *Handelingen van de Tweede Kamer (der Staten-Generaal) 2008-2009*, p. 68-5383 t/m 68-5385.
- 3 *Ibidem*, p. 69-5387 t/m 69-5446.